

„Czynić historię” to ukazywać związki łączące wiernych ówczesnych epok z przeżywaniem i wartościowaniem Najświętszej Ofiary, to wreszcie podjąć próbę stworzenia pewnej syntezy. Dlatego już w samym tytule autor zaznacza, że nie idzie mu o historię Mszy św., ale o Mszę św. w historii (s. 10). Idzie o odpowiedź na pytanie jak ona wpływała na życie wiernych, jak tworzyła „człowieka Eucharystii”, jak wpisała się w konkretną epokę, miejsce, czas, jaką miała wartość dla ówczesnego człowieka (s. 9).

Całość pracy autor ujął w następujących rozdziałach:

1. Biblijna prehistoria Mszy św. — podaje szczególnie wartościowe uwagi dotyczące symboliki chleba i wina.
2. Od Ostatniej Wieczerzy do Mszy św. — mówi o ustanowieniu Eucharystii i Mszy św. w czasach apostoelskich.
3. Narodzenie rodzin liturgicznych — to dzieje Mszy św. w okresie patrystycznym.
4. Czas dojrzewania — dzieje Mszy św. w późnym średniowieczu. W tym też rozdziale znajdujemy szczególnie ciekawe uwagi dotyczące rytu, a raczej rodziny akwilejskiej oraz Nidaro-Trondheimskiej. Uwagi te zasługują na podkreślenie tym bardziej, że w dotychczasowych omówieniach traktowane były raczej marginesowo.
5. Od Soboru Trydenckiego do Watykańskiego II — autor porusza zagadnienie, w jaki sposób powrót do źródeł stawia zadania współczesności.

W całości należy stwierdzić, że założenie pracy przewyższa zdecydowanie prezentowane dzieło. Niemniej jest to ciekawa próba ukazania związku liturgii z historią, próbą ukazania wcielania się liturgii na wzór Słowa Wcielonego w „dziś” człowieka. Należy się również wdzięczność autorowi za wskazanie jak historia pewnych „odrzuceń” dotyczących konkretnych prawd teologicznych rodzi historię obaw czy wręcz stagnację.

Poznań

KS. BOGUSŁAW NADOLSKI, TChr

KS. JAN STEPIEŃ, *Teologia Świętego Pawła, człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga*, Warszawa 1979, stron 542, Wyd. Akademii Teologii Katolickiej.

Dawno bibliistyka polska oczekiwała na pracę, która by ujęła całościowo niezmiernie ważne i ciągle aktualne zagadnienie teologii św. Pawła. Chociaż ukazywały się od czasu do czasu krótkie monografie, omawiające poszczególne zagadnienia teologiczne wielkiego Apostoła Narodów (np. Eschatologia, Chrystologia czy Sakramentologia św. Pawła), to jednak nie dawały one pełnego obrazu myśli teologicznej św. Pawła. Dlatego dobrze się stało, że ks. prof. Jan Stepien, Rektor Akademii Teologicznej w Warszawie, podjął się pełnego i całościowego opracowania tej właśnie teologicznej myśli św. Pawła. Pracował nad tym bardzo długo, bo jak sam zaznacza w Przedmowie — 13 lat. Chociaż w podtytule zaznaczył, że praca jego to „Człowiek i Kościół w zbawczym planie Boga, oczywiście w ujęciu św. Pawła, to przecież „jest to antropologia, eschatologia i eklezjologia w aspekcie soteriologicznym” (por. Przedmowa, s. 11), czyli innymi słowy wszystko, co św. Paweł przekazał nam w pozostawionej przez siebie spuściznie literackiej. Z tej też racji. Ks. Rektorowi należy się ogromna wdzięczność za napisanie powyższej pozycji, jak również za trafną i autentyczną ocenę teologicznej refleksji Apostoła Narodów.

Autor jak sam to stwierdza (s. 271) stosuje w swojej pracy metodę egzegetyczno-historyczną, jedynie właściwą i sensowną, jeśli chodzi o wy-

dobycie z pism św. Pawła jemu właściwych teologicznych treści. Można to zatężyć już w pierwszej części pracy, gdzie Autor analizuje antropologiczną terminologię św. Pawła, by później w oparciu o tę analizę zaprezentować czytelnikowi właściwy sens takich terminów jak *anthropos*, *sarks*, *pneuma*, *kardia*, *syneidesis*, czy inne.

Barczo słuszne jest akcentowanie przez Autora omawianej pracy roli kontekstu, w świetle którego dopiero można należycie i powiedzialnym bezblednie odczytać naukę św. Pawła. Kontekst wiąże się ściśle ze znajomością środowiska, w którym św. Pawłowi żyć i działać wypadło. Dlatego też Ks. Rektor Stępień nawiązuje stale w swej pracy do tego środowiska, co mu ułatwia należytą charakterystykę choćby takiego zagadnienia jak obrazu Izraela historycznego (ss. 304—347), Nowym Ludem Przymierza, odkupionym krwią Chrystusa, napełnionym Duchem Świętym i głoszącym wszystkim ludziom zbawienie.

Dzięki charakterystycznej i oryginalnej metodzie praca Ks. Rektora J. Stępnia stała się barczo przejrzysta i jasna, a tym samym dostępna dla wszystkich, nawet dla tych, którzy nie mają odpowiedniego przygotowania do trudnej lektury pism św. Pawła.

Autor prezentuje w niej barczo szeroko i wyczerpująco dwa wielkie problemy, wokół których stale obraca się pawłowa teologia; człowiek i Kościół. Człowiek, jak to słusznie podkreśla Ks. Stępień, zdaniem św. Pawła posiada wielką goćność: jest stworzeniem Bożym, obdarzonym zdolnością poznawania i szukania Boga. Człowiek, jako nowe stworzenie (por. Gal 6, 15), odkupiony i zbawiony przez Chrystusa może optymistycznie patrzeć w przyszłość i żyć nadzieją nie tylko radosnej paruzji, ale także świadomością „pełni życia z Bogiem” (s. 237).

Taki jest właściwy obraz człowieka u św. Pawła. Dlatego za wydobycie tego obrazu z jego listów i za podkreślenie tych właśnie optymistycznych aspektów antropologii Apostoła Narodów należy się Autorowi omawianej pracy szczególna wdzięczność i szczere uznanie.

Na tle tych wypowiedzi Apostoła Narodów o człowieku o wiele jaśniej i wyraźniej rysuje się nam cała eklezjologia św. Pawła. Dobrze się stało, że Ks. Rektor omówił ją w czterech jasno i wyraźnie sprecyzowanych częściach. Eklezjologię św. Pawła można rozmaicie rozumieć: albo przedstawić ją według tradycyjnych ujęć podawanych w raktatach o Kościele, albo w oparciu o rolę Kościoła w zbawczym planie człowieka. Ks. Rektor wybrał tą drugą możliwość, dzięki czemu ukazał nam eklezjologię pawłową w obiektywnym i autentycznym świetle. Już rozpoczynając omawiać to zagadnienie zaznacza, że „chodzi nam o odtworzenie pierwotnego pojęcia Apostoła o Kościele, tego pojęcia które miał, gdy stał się jego częstką i gdy wysyłał pierwsze pisma do założonych przez siebie gmin” (s. 244). Można dyskutować, czy św. Paweł uważał Kościół najpierw za Ciało Chrystusa, czy za Lud Boży, można na ten temat przytaczać więcej lub mniej przeko-nywających argumentów, ale jedno jest pewne, że Paweł w swoim ujęciu Kościoła przede wszystkim akcentował mocno więź ochrzestzonych z Chrystusem i twierdził „ze zwłaszcza w oparciu o Gal 3, 23—29 i 1 Kor 12, 12n nie da się odłączyć jedności Kościoła od zjednoczenia poszczególnych wier-nych z Chrystusem” (s. 238). Konsekwencją tego zjednoczenia jest świętość Kościoła i jego służebny charakter.

Teologia św. Pawła byłaby nie pełna, gdyby nie znalazło się w niej jeszcze miejsce na cmówienie organizacji pierwotnego Kościoła, i takich terminów jak „apostołowie”, „pomocnicy apostołów” i „charyzmatycy”. Dzięki zaprezentowaniu pawłowych poglądów na powyższe tematy Ks. prof. Stępień poszerzył nam obraz teologii Apostoła Narodów, ukazując Kościół nie tylko od strony jego więzi z Chrystusem, ale także jako instytucję założoną przez Chrystusa i działającą dla dobra całego Ludu Bożego. Godne uwagi są akcenty jakie Dostojny Autor położył na rolę Pawła w gronie

Apostołów, jak również na rolę i przymioty, jakimi Apostołowie powinni się odznaczać wypełniając swoje szczytne posłannictwo. Szczególnie słuszne i aktualne jest stwierdzenie, że „nauczanie Apostołów polega na przekazywaniu tradycji, jej interpretowaniu i w razie potrzeby uzupełnianiu zgodnie z nauką Zbawiciela” (s. 457). Takie ustawienie zagadnienia jest konsekwencją, jak wynika z potrzeby jedności w nauczaniu, rządzeniu i zakładaniu poszczególnych gmin kościelnych.

Bardzo słusznie zrobił także Autor omawianej pozycji, że na końcu swej monografii zajął stanowisko wobec aktualnego dziś problemu charyzmatów i charyzmatyków w Kościele. Krytykując różne opinie różnych autorów na ten temat, sam wypowiedział się jasno, że „Duch Święty jest według Pawła zasadą organizującą gminę chrześcijańską. Ale nie można się zgodzić, że wobec tego zbędna jest wszelka instytucja, wszelkie przepisy, nakazy i zakazy ...że Apostoł nie wyróżnia w gminie przywódców, że obca mu jest wszelka duchowa zwierzchność” (s. 508). Św. Paweł sam żyjąc Duchem Świętym, nie wyobraża sobie ludzi żyjących i działających w Kościele bez pomocy Ducha Świętego. „Hierarchia — pisze Autor — ze swej istoty jest charyzmatyczna” (s. 511). Za to wyakcentowanie roli Ducha Świętego w Kościele, należy się Autorowi szczególne uznanie. To jest bardzo potrzebne do nakreślenia pełnego obrazu eklezjologii św. Pawła.

Oceniając ogólnie obszerną i bardzo sumiennie opracowaną monografię Ks. Rektora Jana Stępnia należy ze szczególnym uznaniem wypunktować jej bardzo kerygmacyjny charakter. Monografia ta nie tylko nas uczy czym był człowiek w odwiecznych planach bożych i czym jest Kościół w ujęciu św. Pawła, ale ukazuje jak bardzo, będąc znawcą problemu, można nieraz trudne i wieloznaczne zagadnienia uczynić jednoznacznymi i zrozumiałymi dla szerokiej rzeszy czytelników. Ks. Rektor J. Stępień nie pisał swojej pracy w aspekcie czysto abstrakcyjnych analiz, ale w oparciu o rzetelną znajomość bardzo rozległej literatury przedmiotu dał nam do ręki monografię która jest rzeczywiście pełnym obrazem teologicznych myśli św. Pawła. I za to właśnie należy mu się szczerą i serdeczną wdzięczność.

Wdzięczność ta należy się także wydawcy, tj. Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, za piękną szatę graficzną oraz za właściwą adiację, dzięki czemu praca ta jest bardzo przejrzysta i łatwo czytelna.

Kraków

KS. STANISŁAW GRZYBEK

UWAGA PRENUMERATORZY

Przypominamy, że od 1 stycznia 1981 roku prenumerata roczna wynosi 180 zł, półroczna — 90 zł.

Cena pojedynczego zeszytu — 30 zł.